

Dr. Dragan Jovašević, izvanredni profesor
Pravnog fakulteta u Nišu

POLOŽAJ MALOLETNIKA U NOVOM KRIVIČNOM PRAVU REPUBLIKE SRBIJE

UDK: 343.915 (497.11)

Primljeno: 01. 03. 2008.

Izvorni znanstveni članak

Početak 2006. godine u Republici Srbiji je stupilo na snagu novo maloletničko (materijalno, procesno i izvršno) krivično pravo. Na taj način je okončavajući reformu kaznenog prava Republika Srbija je sledila tendencije savremene kriminalne politike drugih razvijenih evropskih zemalja (Francuska, Nemačka, Hrvatska), pa je na poseban, specifičan način odredila krivičnopravni status maloletnika. Ta specifičnost se ogleda u više pravaca : 1) donet je Lex specialis - poseban Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica čime su maloletnici u svom krivičnopravnom položaju u potpunosti odvojeni od statusa punoletnih lica kao učinilaca krivičnih dela, 2) određena je posebna nadležnost okružnih sudova za postupanje u krivičnim predmetima maloletnih učinilaca krivičnih dela, 3) predviđena je obavezna specijalizacija lica koja u organima krivičnog pravosuđa učestvuju u krivičnom postupku prema maloletnim učinocima krivičnih dela (uz prethodnu obuku i izdavanje licenci - "sertifikata) i 4) pored krivičnih sankcija zakon je prema maloletnim učinocima krivičnih dela predvideo mogućnost izricanja posebnih mera sui generis - vaspitnih naloga (uputstava ili preporuka) – kao sredstava restorativne pravde kojima se izbegava pokretanje ili vođenje krivičnog postupka. Upravo o novom krivičnopravnom položaju maloletnih učinilaca krivičnih dela i novim institutima restorativne pravde sa teorijskog, praktičnog i uporednopravnog aspekta govori i ovaj rad.

Ključne reči: zakon, maloletnik, krivično delo, vaspitanje,
vaspitni nalozi, sud

1. POJAM MALOLETNIČKOG KRIVIČNOG PRAVA

Maloletničko krivično pravo¹ je deo, segment krivičnog prava jedne zemlje koje zbog obilja specifičnih rešenja u poslednje vreme u nizu evropskih zemalja²

¹ Termin maloletničko krivično pravo je gotovo uobičajen u pravnoj teoriji (G. Marjanovik, Makedonsko krivično pravo, Opšt del, Skoplje, 1998. godine, str. 361 ili Lj. Bavcon, A. Šelih, Kazensko pravo, Splošni del, Ljubljana, 1999. godine, str. 230). No, u pravnoj teoriji se za ovu granu prava upotrebljava i naziv "krivično pravo za maloletnike". Oba ova termina asociraju na krivično pravo "maloletničkog karaktera" koje stoji nasuprot punoletničkom krivičnom pravu (M. Škulić, Maloletnici kao učinoci i kao žrtve krivičnih dela, Beograd, 2003. godine, str. 368).

² U Nemačkoj, Francuskoj, Hrvatskoj i sada Republici Srbiji je ova grana prava formalno izdvojena iz krivičnog zakona (zakonika). Tako je u Nemačkoj u primeni Zakon o maloletničkom krivičnom pravosuđu od 11. decembra 1974. godine (sa izmenama od 30. juna 1990. godine) – Jugendgerichtsgesetz, u Francuskoj je u primeni Ordonnance No. 45-174 du 2. fev. 1945. godine dopunjena Zakonom broj 2002-1138 od 9. septembra 2002. godine, u Hrvatskoj je u primeni Zakon o sudovima za mladež (Narodne novine Republike Hrvatske broj 111/1997)

dobija karakter samostalne pozitivnopravne, ali i naučne discipline. Radi se, naime, o posebnoj, zaokruženoj i autonomnoj celini koja sadrži niz specifičnih rešenja u odnosu na punoletne učinioce krivičnih dela³. Neretko se stoga u literaturi za ovu granu prava upotrebljava naziv para-krivično pravo ili kvazi-krivično pravo⁴ koje se odnosi na maloletna lica. Ono predstavlja zakonskih propisa kojima se određuje krivičnopravni status maloletnih lica⁵ (kao učinilaca krivičnih dela odnosno maloletnih lica kao žrtava krivičnih dela). To je pravo koje propisuje poseban tretman prema maloletnim učiniocima krivičnih dela⁶. Tako ovaj naziv za koji se često u pravnoj teoriji određuje kao kriminalno-politički postulat obuhvata granu prava sa krivičnopravnim odredbama koje se primenjuju na maloletne učinioce krivičnih dela i koje odslikavaju poseban, specifičan karakter ove grane prava⁷.

Radi se o pravu koje se zasniva na ličnosti učinioca delikta (Taterstrafrecht), a ne na samom deliktu (Tatstrafrecht)⁸. Ili drugim rečima, to je sistem zakonskih pravnih propisa kojima se određuje sistem krivičnih sankcija za maloletne učinioce krivičnih dela⁹, a pod određenim uslovima i za punoletne učinioce, te postupak za izricanje i izvršenje ovih sankcija od strane nadležnih državnih organa¹⁰. Stoga se može reći da maloletničko krivično pravo prelazi okvire krivičnog prava jer obuhvata ne samo krivičnopravne odredbe materijalno pravne sadržine, već i odredbe procesnog i izvršnog krivičnog prava u meri i u obimu koji se odnosi na maloletne učinioce krivičnih dela.

Maloletničko krivično pravo tako predstavlja skup (sistem) zakonskih propisa kojima je regulisan položaj (prava i obaveze) maloletnika¹¹ u krivičnom pravu u celosti¹². Ove odredbe se, prvo, odnose na pojam i vrste maloletnika kao subjekata

³ Z. Stojanović, *Krivično pravo*, Opšti deo, Beograd, 2005. godine, str. 344

⁴ Z. Stojanović, *ibid*, str. 344

⁵ Interesantno je da se u delu nemačke krivičnopravne teorije javljaju i takva mišljenja da se ovde radi o kriminalitetu lica koja nisu navršila 25 godina života (W. Sauer, *Kriminologie*, Berlin, 1950. godine, str. 108)

⁶ G. Marjanović, *Makedonsko krivično pravo*, Opšt del, op.cit.str. 361

⁷ N. Milošević, *Nove tendencije u savremenoj nauci krivičnog prava i maloletničko krivično zakonodavstvo*, Zbornik radova, *Nove tendencije u savremenoj nauci krivičnog prava i naše krivično zakonodavstvo*, Zlatibor, 2005. godine, str. 281-297

⁸ G. Marjanović, *Makedonsko krivično pravo*, Opšt del, op. cit. str. 362

⁹ U istoriji krivičnog prava se mogu naći i takva shvatanja prema kojima je prva penitencijarna ustanova za maloletne učinioce krivičnih dela osnovana na inicijativu rimskog pape Klimenta IX 1703. godine u Rimu da bi se kasnije ove ustanove osnivale i u Nemačkoj, Francuskoj, Švajcarskoj i Velikoj Britaniji (G. Marjanović, *Makedonsko krivično pravo*, Opšt del, op.cit. str. 362)

¹⁰ I. Stevanović, N. Milošević, *Neophodne pretpostavke za primenu Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, Zbornik radova, *Novo krivično zakonodavstvo : dileme i problemi u teoriji i praksi*, Beograd, 2006. godine, str. 487-493

¹¹ Maloletni učinioce krivičnih dela odavno imaju poseban status. Razlog za to treba tražiti u starosnom dobu u kome se nalaze ova lica koje je ispunjeno mnogobrojnim i neprestanim promenama, dobu koje je prožeto njihovim biološkim i psihološkim odnosno socijalnim sazrevanjem, a to sve zahteva i prilagođavanje mera krivičnog prava takvom uzrastu. A sve u težnji da se njihovo kriminalno ponašanje spreči u korenu s obzirom da od toga zavisi mnogome i njihov budući život (B. Čejović, *Krivično pravo u sudskoj praksi*, Knjiga prva, Opšti deo, Beograd, 1985. godine, str. 492)

¹² O. Perić, *Položaj maloletnika u jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu sa stanovišta zaštite ljudskih prava*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, broj 1-3/2000. godine, str. 27-32

krivičnog prava (aktivni i pasivni subjekt), na vrste, uslove i način propisivanja i izricanja krivičnih sankcija prema maloletnim učiniocima krivičnih dela, postupak za izricanje krivičnih sankcija za maloletnike (koji predstavlja posebnu, specifičnu vrstu krivičnog postupka – specifičnog po organima za pokretanje i vođenje krivičnog postupka i za izricanje i izvršenje krivičnih sankcija, arhitektonici i toku postupka i učešću posebnih vandsudskih – posebno vankrivičnosudskih organa u postupku izricanja i izvršenja krivičnih sankcija) i na kraju postupak izvršenja izrečenih krivičnih sankcija. Ono se nizom svojih odredbi sadržinski, a i po formi izdvaja od krivičnog prava koje se primenjuje prema punoletnim učiniocima krivičnih dela. Pod određenim zakonom predviđenim uslovima ono se izuzetno primenjuje i prema punoletnim učiniocima krivičnih dela¹³.

2. SISTEM MALOLETNIČKOG KRIVIČNOG PRAVA

Iz pojmovnog određivanja maloletničkog krivičnog prava proizilazi da se u okviru njega razlikuje više delova koji svaki za sebe predstavlja samostalnu i autonomnu granu prava, ali koji sadržinski, po formi i cilju koji treba da ostvare čine jedinstvenu granu pozitivnog kaznenog (krivičnog) prava¹⁴. Tako sistem maloletničkog krivičnog prava čine¹⁵:

1) materijalno krivično pravo – sistem zakonskih propisa kojima se određuje krivičnopravni status i položaj (prava i obaveze) maloletnih učinilaca krivičnih dela i sistem krivičnih sankcija za maloletnike (vaspitne mere i kazna maloletničkog zatvora) kao i alternativne mere (vaspitni nalozi kao sredstvo diverzionog modela maloletničkog krivičnog prava),

2) procesno krivično pravo – sistem zakonskih propisa kojima se određuje pojam, organizacija i nadležnost organa maloletničkog krivičnog pravosuđa, pokretanje i vođenje krivičnog postupka, tok i arhitektonika prvostepenog i postupka po pravnim lekovima prema maloletnim učiniocima krivičnih dela i

3) izvršno krivično pravo – sistem zakonskih i podzakonskih propisa kojima se određuje organizacija i nadležnost državnih organa i postupak izvršenja izrečenih maloletničkih krivičnih sankcija i drugih alternativnih mera (vaspitnih naloga) koje se primenjuju prema maloletnim učiniocima krivičnih dela.

Konačno, u okviru sistema maloletničkog krivičnog prava izdvajaju se i zakonske odredbe o zaštiti dece i maloletnih lica kao oštećenih u krivičnom postupku.

¹³ D. Jovašević, Leksikon krivičnog prava, Beograd, 2006. godine, str. 270

¹⁴ D. Jovašević, Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2006. godine, str.295-299

¹⁵ D. Jovašević, Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica sa uvodnim komentarom, Beograd, 2005. godine, str. 3-59

3. IZVORI MALOLETNIČKOG KRIVIČNOG PRAVA

Sledeći tendencije prisutne poslednjih decenija u nekim evropskim zemljama (Nemačka, Francuska, Hrvatska), i u Republici Srbiji je pri nedavno izvedenoj radikalnoj reformi¹⁶ u oblasti krivičnog prava donet poseban (*Lex specialis*) Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (ZOMUKD)¹⁷. Na taj način je maloletničko krivično pravo formalno izdvojeno iz Krivičnog zakonika odnosno Zakonika o krivičnom postupku i Zakona o izvršenju krivičnih sankcija. Danas je u Republici Srbiji navedeni zakon osnovni, neposredni izvor maloletničkog krivičnog prava koje ima primat u primeni prema maloletnim učiniocima krivičnih dela, a pod određenim zakonskim uslovima i prema punoletnim licima.

No, kao izvor maloletničkog krivičnog prava takođe se javlja i Krivični zakonik Republike Srbije¹⁸ odnosno sporedno, dopunsko ili pomoćno krivično pravo pri određivanju pojma, elemenata i karakteristika krivičnih dela na strani čijih učinilaca (u svojstvu izvršioca, saizvršioca ili saučesnika) se javljaju maloletna lica. Takođe i svi drugi pravni izvori (međunarodni ugovori, sudska praksa, podzakonski akti, pravna teorija, običajno pravo) na posredan način se javljaju kao izvor ove grane prava na način i u obimu kojim upotpunjuje krivičnopravne odredbe (materijalnog, procesnog i izvršnog krivičnog prava)¹⁹.

4. KARAKTERISTIKE MATERIJALNOG KRIVIČNOG PRAVA

U krivičnom pravu Republike Srbije prvo su Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika FNRJ iz 1959. godine²⁰ izdvojene odredbe o kažnjavanju maloletnih učinilaca krivičnih dela u posebno poglavlje²¹. Takođe u Zakoniku

¹⁶ Predlog ovog zakona je sačinjen na inicijativu Jugoslovenskog centra za prava deteta, Saveta Evrope, UNICEF-a i Danskog centra za ljudska prava uz podršku Ministarstva pravde i Ministarstva za socijalna pitanja

¹⁷ Zakon je objavljen u Službenom glasniku Republike Srbije broj 85/2005, a stupio je na snagu 1. januara 2006. godine. Više : Z. Nikolić, Stvarne ili prividne promene sankcija prema maloletnicima : opšti osvrt na svrhu, izbor, vrste i načine izvršenja, Zbornik radova, Kazneno zakonodavstvo – progresivna ili regresivna rešenja, Beograd, 2005. godine, str. 425-430; Z. Nikolić, Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela – stvarne ili prividne promene šest meseci posle, Zbornik radova, Novo krivično zakonodavstvo : dileme i problemi u teoriji i praksi, Beograd, 2006. godine, str. 483-486

¹⁸ D. Jovašević, Krivični zakonik Republike Srbije sa uvodnim komentarom, Beograd, 2007. godine

¹⁹ U Republici Crnoj Gori maloletničko krivično pravo nije formalno izdvojeno iz krivičnog prava u poseban zakonski tekst već su krivičnopravne odredbe materijalnog karaktera sadržane u Krivičnom zakoniku Republike Crne Gore (Službeni list Republike Crne Gore broj 70/2003 i 13/2004), a procesne odredbe u Zakoniku o krivičnom postupku odnosno odredbe izvršnog karaktera u Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija. No, i ove su odredbe u velikoj meri specifične prirode, karaktera, sadržine i cilja koje imaju primat u primeni prema maloletnim učiniocima krivičnih dela.

²⁰ O. Perić, Pokret nove društvene odbrane i krivičnopravni položaj maloletnika, Zbornik Matice srpske, Novi Sad, broj 88/1990. godine, str. 125-131

²¹ O. Perić, Decenija velikih promena u krivičnopravnom statusu maloletnika, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd, broj 1-2/1994. godine, str. 172-185

o krivičnom postupku²² su bile predviđene posebne odredbe o postupku prema maloletnicima (čl. 464-504. ZKP u Republici Srbiji u važnosti do donošenja posebnog zakona 2005. godine), dok Zakon o izvršenju krivičnih sankcija (u Republici Srbiji samo do 1. januara 2006. godine) predviđa postupak, način i uslove izvršenja izrečenih maloletničkih krivičnih sankcija. Tako je stvoreno maloletničko krivično pravo sa sledećim karakteristikama²³:

1) Krivičnopravne odredbe se ne odnose na lice koje u vreme izvršenja krivičnog dela nije navršilo 14 godina (član 2. ZOMUKD). Takva lica se nazivaju "deca" i oni nisu aktivni subjekt krivičnog prava. Prema njima je u potpunosti isključena primena krivičnog prava, ali oni zato podležu primeni odredbi nekih drugih grana prava (porodičnog prava, prava socijalnog staranja, prekršajnog prava i sl).

2) Štaviše strogo posmatrano, jezičkim i gramatičkim tumačenjem pojam "maloletnog učinioca krivičnog dela" nije moguć, jer krivičnog dela nema bez postojanja krivice na strani njegovog učinioca (prema objektivno-subjektivnom shvatanju pojma krivičnog dela iz člana 14. KZ RS). Takođe je pojam krivice nespojiv (inkompatibilan) sa pojmom deteta pa čak i sa pojmom maloletnika. Stoga i sam Krivični zakonik upotrebljava prilično nemuštu formulaciju "maloletnik koji je izvršio protivpravno delo koje je u zakonu predviđeno kao krivično delo". I dalje, isključeno je postojanje i utvrđivanje krivice maloletnih učinilaca krivičnih dela²⁴.

3) Maloletničko krivično pravo kao zaokruženi sistem krivičnopravnih propisa koje se primenjuju prema maloletnim učiniocima krivičnih dela je lišen brojnih pojmova i instituta koje inače poznaje krivično pravo koje se primenjuje prema punoletnim licima kao što su : krivica, kazna, kazneni i retributivni sistem, srazmernost kazne stepenu opasnosti učinioca i težine učinjenog krivičnog dela, odmeravanje kazne za dela u sticaju.

4) Sistem maloletničkog krivičnog prava treba da bude podređen kriminalno-političkim ciljevima – a to je vaspitanje maloletnog učinioca krivičnog dela i njegovo prevaspitanje (čime se u prvi plan stavlja princip vaspitavanja, a ne princip kažnjavanja). Na taj način je istaknut specijalno preventivni karakter ove grane prava čime je napušten njegov dotadašnji "terapeutski" karakter²⁵. U teoriji

²² Zakonik o krivičnom postupku u primeni u Republici Srbiji Službeni list SRJ broj : 70/2001 i 68/2002 i Službeni glasnik Republike Srbije broj 58/2004, 85/2005 i 115/2005 ; Više : D. Jovašević, Zakonik o krivičnom postupku, Beograd, 2004. godine

²³ Vidi : M. Singer, Lj. Miškaj Todorović, Delikvencija mladih, Zagreb, 1989. godine; F. Hirjan, M. Singer, Maloletnici u krivičnom pravu, Zagreb, 2001. godine;

²⁴ Više : A. Carić, Mlađe osobe u kaznenom pravu, Zagreb, 2002. godine

²⁵ Prvobitni represivni model krivičnopravnog položaja maloletnika se ističe po tome da je maloletnik tretiran kao "delikvent u minijaturi", a njegov pravni položaj je karakterisalo blaže kažnjavanje zavisno od uzrasta i nešto povoljniji režim izdržavanja izrečene kazne (N. Milošević, Maloletničko krivično zakonodavstvo Srbije i Crne Gore i Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i drugi pravni standardi, Zbornik radova, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i krivično zakonodavstvo Srbije i Crne Gore, Zlatibor, 2004. godine, str.261) koji je dugo vremena osporavan i podvrgavan snažnoj kritici posebno u 20. veku te je postepeno potiskivan da bi konačno pedesetih godina 20. veka zamenjen zaštitničkim modelom (O. Perić, Položaj maloletnika u jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu sa stanovišta zaštite ljudskih prava, Zbornik radova, Pravni

se stoga ističe da su maloletničke krivične sankcije, u prvom redu mere pomoći, mere socijalizacije sa što manje elemenata prinude, ograničenja prava i slobode i represije, a sve više mere pomoći, brige, nadzora i otklanjanja i predupređivanja smetnji i uslova za njihov normalan i nesmetan razvoj i sazrevanje. To u krajnjoj liniji i odgovara tzv. Havanskim pravilima koje je OUN usvojila 1990. godine koja u odnosu na maloletne učinioce krivičnih dela zahteva isključenje ili svođenje na minimum bilo kakvog oblika lišenja slobode (član 11. tačka b.).

5) Među krivičnim sankcijama prema maloletnim učiniocima krivičnih dela primat imaju vaspitne mere nad kaznom²⁶ koja predstavlja izuzetak izražen u primeni kazne maloletničkog zatvora²⁷. Zakon poznaje devet vaspitnih mera sistematizovanih u tri grupe : 1) mere upozorenja i usmeravanja (koje su u Republici Srbiji zamenile ranije postojeće disciplinske mere), 2) mere pojačanog nadzora i 3) zavodske mere²⁸.

6) Maloletničkim zatvorom se može kazniti samo izuzetno stariji maloletnik ako je izvršio teško krivično delo za koje je predviđena kazna zatvora preko pet godina²⁹. Dakle, vaspitne mere su osnovni oblik reagovanja društva prema maloletnim učiniocima krivičnih dela. Pri tome, u primeni vaspitnih mera treba ići postepeno, stepenasto. Naime, prioritet u primeni imaju blaže vaspitne mere (mere uspozorenja i usmeravanja), a tek potom teže vaspitne mere (mere pojačanog nadzora) i na kraju zavodske vaspitne mere. Štaviše primat u primeni imaju ne krivične sankcije, već njihovi supstituti koji imaju karakter neformalne sankcije pri čemu je i takva primena svedena na najmanju moguću meru³⁰.

fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, broj 1-3/2000-2001. godine, str. 27) da bi krajem 20. veka u ovoj oblasti počeo sve više da se primenjuje i novi "pravosudni model ili model pravičnosti" prema kome " maloletnik i njegove potrebe nisu više ono što je primarno i o čemu treba isključivo da se vodi računa već se u prvi plan ističe žrtva krivičnog dela i interesi samog društva čime se ističe sistem restorativne pravde" (M.Škulić, I. Stevanović, Maloletni delikventi u Srbiji, Beograd, 1999. godine, str. 13)

²⁶ Prema raspoloživim statističkim podacima (Saopštenje 268. Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije) u periodu od 1997. do 2002. godine na području Republike Srbije od ukupno izrečenih krivičnih sankcija prema maloletnim učiniocima krivičnih dela zavodske vaspitne mere učestvuju sa 1-2,7 %, a kazna maloletničkog zatvora sa 0,6- 1,7 % (N. Milošević, Maloletničko krivično zakonodavstvo Srbije i Crne Gore i Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i drugi pravni standardi, Zbornik radova, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i krivično zakonodavstvo Srbije i Crne Gore, Zlatibor, 2004. godine, str. 264)

²⁷ M. Obretković, Pravni status maloletnih prestupnika između pravde i socijalne zaštite, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 1993. godine, str. 77-92; H. Sijerčić Čolić, Asocijalno ponašanje djece i maloljetnika – uzroci i oblici reakcije u sistemu krivičnog pravosuđa u BIH na takvo ponašanje, Pravna misao, Sarajevo, broj 9-10/2001. godine, str. 30-36

²⁸ B. Petrović, D. Jovašević, A. Ferhatović, Izvršenje vaspitnih mjera, Pravna riječ, Banja Luka, broj 7/2006. godine, str. 181-198

²⁹ Više : M. Singer, Kaznenopravna odgovornost mladeži, Zagreb, 1998. godine

³⁰ Iako primena kazni prema maloletnicima predstavlja izuzetnu zakonsku mogućnost, ipak postoje i takva krivična zakonodavstva koja poznaju široku lepezu kazni koje se primenjuju prema maloletnim učiniocima krivičnih dela. Tako Ruski krivični zakonik u čl. 87. propisuje da prema maloletnicima koji su izvršili krivično delo može biti odmerena kazna ili se prema njima mogu primeniti vaspitne mere. U čl. 88. navodi se više kazni koje se mogu izreći maloletnicima : novčana kazna, lišenje prava na bavljenje određenom delatnošću, obavezni rad, popravni rad, izolacija i lišenje slobode do deset godina (I. Fedosov, T. Skuratov, Ugolovnij kodeks Rossijskoj federaciji, op.cit. str. 65-66)

7) No, pored i umesto krivičnih sankcija moderna krivična zakonodavstva (Nemačka, Francuska, Slovenija, Bosna i Hercegovina) poznaju različite mere alternativnog karaktera – vaspitne naloge ili uputstva³¹ (supstituti krivičnih sankcija) čija se primena preporučuje prema teoriji neintervenisanja³² kad god je moguće izbegavanje krivičnog pravosuđa preko skretanja krivičnog postupka – diverzionog postupka (diversion)³³ posebno kada se radi o bagatelnom, epizodnom, primarnom, situacionom ili slučajnom kriminalitetu.

To su različite mere sui generis u vidu vaspitnih naloga, upustava, zabrana ili preporuka čiji je cilj da se izbegne ili odloži vođenje krivičnog postupka prema maloletnom učiniocu krivičnog dela. Zapravo cilj je primene ovih mera skretanje postupka prema maloletnim licima sa krivičnog prava na druge grane prava (npr. porodično pravo ili pravo socijalnog staranja). Ovakvo je rešenje u skladu sa članom 40. stav 3. tačka b. Konvencije UN o pravima deteta³⁴ koja zahteva od država potpisnica da preduzmu mere kad god je moguće i poželjno da se uvedu mere postupanja sa decom i maloletnicima koja su prekršila zakon bez pribegavanja sudskom postupku.

8) Novi zakonski propisi predviđaju sudsku zaštitu maloletnika u postupku izvršenja izrečenih maloletničkih krivičnih sankcija umesto ranije postojeće zaštite u upravnom sporu.

9) Nove su i odredbe o nadzoru nad izvršenjem vaspitnih mera. Sudija za maloletnike koji je izrekao vaspitnu meru i javni tužilac za maloletnike vrše nadzor nad sprovođenjem izrečenih vaspitnih mera. U tom smislu oni su dužni da : a) prate rezultate izvršenja izrečene vaspitne mere, b) obilaze maloletnika smeštenog u zavodu ili drugoj ustanovi u koju je maloletnik smešten, v) vrše neposredan uvid i g) razmatraju izveštaje o toku izvršenja izrečene vaspitne mere. Takođe, zakonom je obavezan nadležni organ starateljstva da svakih šest meseci dostavlja sudu i javnom tužiocu za maloletnike izveštaj o toku izvršenja ostalih vaspitnih mera (posebnih obaveza i mera pojačanog nadzora).

No, sudija za maloletnike može zahtevati od organa starateljstva ove izveštaje i u kraćim vremenskim periodima kao što može da ovakve izveštaje zatraži i od drugih stručnih lica ako oni postoje u sudu (socijalnog radnika, psihologa,

³¹ D. Jovašević, *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd, 2006. godine, str.299-301

³² O. Perić, *Alternativne mere i sankcije u novom krivičnom zakonodavstvu o maloletnicima*, Bilten Okružnog suda u Beogradu, Beograd, broj 69/2005. godine, str.7-10; Više: O. Perić, *Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, Beograd, 2005. godine; Lj. Lazarević, M. Grubač, *Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, Beograd, 2005.godine

³³ U pravnoj teoriji se osporava upotreba termina "diverzioni model" krivičnog postupka prema maloletnicima posebno kada se ima u vidu praktičan značaj primene principa oportuniteta u postupku prema maloletnicima koji se naziva diverzionim postupanjem u nemačkoj krivičnoprocesnoj teoriji pri čemu diverzija znači jedan oblik skretanja sa opšteg, uobičajenog, redovnog krivičnog postupka. Diverzion postupak znači samo da se postupak okončava na drugačiji način nego što je to uobičajeno po opštim pravilima (M. Škulić, *Maloletnici kao učinioci i kao žrtve krivičnih dela*, Beograd, 2003. godine, str. 134-135)

³⁴ Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj 15/90

pedagoga, specijalnog pedagoga i dr). Konačno, uprava zavoda ili druge ustanove u kojoj je maloletnik smešten je dužna da svakih šest meseci sudu i javnom tužiocu za maloletnike dostavlja izveštaj o rezultatima primene izrečene vaspitne mere s tim što se na zahtev suda ovaj izveštaj može dostavljati i u kraćem vremenskom periodu.

10) Na drugačiji način je sada uređena i pomoć maloletniku posle izvršenja zavodskih vaspitnih mera odnosno kazne maloletničkog zatvora. Sada je postinstitucionalni tretman i prihvatanje maloletnika uređen na drugačiji način gde je potencirana veća uloga i aktivnost nadležnog organa starateljstva. Ovaj organ zapravo za sve vreme trajanja izvršenja izrečenih maloletničkih krivičnih sankcija institucionalnog karaktera održava stalnu saradnju i kontakt ne samo za ustanovom u kojem se maloletnik nalazi i sa samim maloletnikom, već i sa njegovom porodicom kako bi se ona pripremila i osposobila za vraćanje maloletnika u raniju socijalnu sredinu i njegovo uključivanje u normalan i društveno koristan život i aktivnosti.

5. KARAKTERISTIKE PROCESNOG KRIVIČNOG PRAVA

I u oblasti maloletničkog procesnog prava sa početkom primene 1. januara 2006. godine uneto je niz novih rešenja koja treba da doprinesu uspešnosti i efikasnosti sprovedenog krivičnog postupka prema maloletnim učiniocima krivičnih dela odnosno ostvarenju zakonom propisane svrhe maloletničkih krivičnih sankcija.

1) U našem pravnom sistemu postoje posebni organi maloletničkog krivičnog pravosuđa³⁵: posebna odeljenja za maloletničku delikvenciju u policijskim upravama (organima unutrašnjih poslova), posebni javni tužilac za maloletnike i posebni sudija za maloletnike odnosno veća za maloletnike pri okružnom sudu. Sva lica koja postupaju u krivičnom postupku³⁶ prema maloletnicima moraju da imaju posebna, specijalna znanja iz oblasti o pravima deteta i prestupništvu (delikvenciji) mladih³⁷. Veće za maloletnike u prvostepenom sudu je sastavljeno

³⁵ Smatra se da su istorijski posmatrano prve ustanove za smeštaj maloletnika osnovane 1703. godine u Rimu pod uticajem pape Klimenta IX (G. Marjanovik, Makedonsko krivično pravo, Opšt del, op.cit. str. 362) da bi kasnije ustanove slične sadržine osnovane i u Engleskoj, Nemačkoj, Francuskoj i Švajcarskoj. I danas u pojedinim zemljama (skandinavskog pravnog sistema) maloletničko krivično pravo primenjuju vanduski – administrativni organi : odbori ili saveti za dečju zaštitu ili saveti za socijalnu zaštitu (A. Carić, Problemi maloletničkog sudstva, Split, 1971. godine, str. 190)

³⁶ N. Milošević, Predlog Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica – procesne odredbe i odredbe o izvršenju krivičnih sankcija, Zbornik radova, Novo krivično zakonodavstvo Srbije, Kopanik, 2005. godine, str. 111-122

³⁷ U tom pogledu je naročito značajna aktivnost Pravosudnog centra za obuku i usavršavanje koji u saradnji sa resornim ministarstvom Vlade Republike Srbije, naučnim i stručnim ustanovama, stručnim i profesionalnim udruženjima, nevladinim organizacijama organizuje redovna stručna savetovanja, obuke, provere znanja i vrši sertifikovanje : sudija za maloletnike, javnih tužilaca za maloletnike, advokata, sudija i javnih tužilaca koji postupaju u postupcima gde se maloletno lice javlja kao oštećeno lice, radnika organa unutrašnjih poslova i punomoćnika maloletnih oštećenih. U organizaciji Pravosudnog centra je u periodu od 6. decembra 2005. do 30. marta 2006. godine održano 43 seminara u koje je bilo

od sudije za maloletnike i dvojice sudija porotnika različitog pola (koji moraju biti iz reda nastavnika, učitelja, vaspitača i drugih stručnih lica koja imaju iskustvo u radu sa decom i mladima).

2) Nadležnost suda se utvrđuje prema mestu prebivališta odnosno boravišta maloletnika. Pri tome posebnu i aktivnu ulogu u krivičnom postupku (pri izricanju i izvršenju vaspitnih naloga odnosno vaspitnih mera) imaju i organi vankrivičnog pravosuđa – organ starateljstva³⁸.

3) No, u nekim drugim krivičnopravnim sistemima u postupku prema maloletnim učiniocima krivičnih delstvuju ne samo sudski³⁹ već i posebni administrativni (upravni) organi : npr. lokalni organi socijalne zaštite (Danska), odbor za dečju zaštitu (Norveška) ili odbor za maloletnike (Škotska).

4) U krivičnom postupku prema maloletnicima⁴⁰ organi krivičnog gonjenja i suda imaju široka diskreciona ovlašćenja⁴¹ u pogledu pokretanja, vođenja ili okončanja shodno načelu oportuniteta⁴². Prvo, javni tužilac za maloletnike odnosno sudija za maloletnike mogu odlučiti da izreknu u smislu člana 5. ZOMUKD maloletniku jedan ili više vaspitnih naloga (koji nisu krivične sankcije) umesto da pokrenu krivični postupak ili pak da pokrenuti krivični postupak obustave ako se radi o krivičnom delu za koje je propisana kazna zatvora do pet godina ili novčana kazna.

5) Drugo, prema članu 58. ZOMUKD javni tužilac za maloletnike u slučaju izvršenja krivičnog dela za koje je propisana kazna zatvora do pet godina ili novčana kazna može da odluči da ne zahteva pokretanje krivičnog postupka prema maloletnom učiniocu takvog dela ako smatra da ne bi bilo celishodno da se vodi krivični postupak prema maloletniku s obzirom na prirodu krivičnog dela i okolnosti pod kojima je delo učinjeno, raniji život maloletnika i njegova lična svojstva.

uključeno 3.321 predstavnika sistema maloletničkog krivičnog pravosuđa. Radi se zapravo o licima koja su obuhvaćena prvom fazom "edukativnog ciklusa" čime su oni stekli "sertifikat" (I. Stevanović, N. Milošević, Neophodne pretpostavke za primenu Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Zbornik radova, Novo krivično zakonodavstvo : dileme i problemi u teoriji i praksi, Beograd, 2006. godine, str. 486)

³⁸ Vidi : O. Perić, Krivično pravni položaj maloletnika, Beograd, 1975. godine ; O. Perić, Komentar krivično pravnih propisa o maloletnicima, Beograd, 1995. godine

³⁹ O. Perić, Posebni sudovi za maloletnici (nastanovanje, razvoj, nadležnost), Pravna misla, Skoplje, broj 6/1975. godine, str. 26-38

⁴⁰ J. Popadić, Postupak prema maloletnicima i učešće organa starateljstava u njemu, Pravni život, Beograd, broj 5-6/1960. godine, str. 32-36

⁴¹ Nove zakonske odredbe daju javnom tužilaštvu široke mogućnosti primene načela svrsishodnosti prekrivičnog postupka, a posebno primene izvansudske nagodbe i uslovnog oportuniteta uz primenu posebnih obaveza prema maloletnom učiniocu krivičnog dela pri čemu ovom organu pomažu psiholozi, pedagozi i socijalni radnici, ali koji se nalaze izvan ovog organa (Lj. Knežević Tomašev, Primena zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica – problemi u praksi, Bilten Vrhovnog suda Srbije, Beograd, broj 3/2006. godine, str. 156-160)

⁴² S. Gazivoda, U susret novom krivičnom zakonodavstvu za maloletnike, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije, Beograd, broj 2/2005. godine, str. 51-59

6) Treće, kada je vaspitna mera ili kazna maloletničkog zatvora izrečena maloletniku i toku je njihovo izvršenje, javni tužilac za maloletnike može da odluči da ne zahteva pokretanje krivičnog postupka za drugo krivično delo maloletnika ako s obzirom na težinu učinjenog dela i kaznu odnosno vaspitnu meru koja se izvršava ne bi imalo svrhe vođenje krivičnog postupka i izricanje krivične sankcije za drugo delo. U tom slučaju on obaveštava u roku od osam dana oštećenog koji može od veća za maloletnike neposredno višeg suda da zahteva da odluči o pokretanju krivičnog postupka i u ovim slučajevima. Princip korisnosti je primarniji od principa pravičnosti (Justice model) i zaštitničkog principa.

7) Diskreciona ovlašćenja suda za maloletnike sastoje se dalje ne samo u širokoj slobodi pri izboru jedne ili više vaspitnih naloga odnosno vaspitnih mera nego i u mogućnosti da već izrečenu meru zameni drugom pogodnijom merom ili je pak obustavi od daljeg izvršenja ako to zahteva konkretna situacija⁴³.

8) Najznačajnije novine⁴⁴ u oblasti maloletničkog procesnog krivičnog prava se mogu svesti na sledeće :

a) uspostavljanje isključive nadležnosti okružnog suda u krivičnom postupku prema maloletnicima,

b) specijalizacija svih učesnika (javnog tužioca, sudije, advokata, punomoćnika, radnika organa unutrašnjih poslova) u krivičnom postupku prema maloletnicima,

v) dalje približavanje u procesnom smislu maloletnika i mlađih punoletnih lica,

g) u krivičnom postupku je obavezna odbrana od strane advokata za sva krivična dela maloletnika,

d) pitanje uslovljenog oportuniteta krivičnog gonjenja maloletnih učinilaca krivičnih dela,

đ) isključena je primena mere "policijskog zadržavanja" prema maloletnom učiniocu krivičnog dela ,

e) redukovanje primene krivičnoprocesne mere pritvora u postupku prema maloletnicima u cilju afirmisanja alternativnih mera. Naime, prema maloletnicima se pritvor može odrediti samo izuzetno i to ako su ispunjeni uslovi iz čl. 142. st. 2. Zakonika o krivičnom postupku (ZKP) ako se svrha radi čijeg ostvarenja je određen pritvor ne može postići merom privremenog smeštaja maloletnika u prihvatilište, vaspitnu ustanovu ili drugu sličnu ustanovu iz čl. 66. ZOMUKD,

ž) veći je značaj sednice veća za maloletnike u svim fazama krivičnog postupka za maloletnike,

z) praktičnije je rešeno pitanje naknade troškova krivičnog postupka i ispunjene obaveze iz usvojenog imovinsko-pravnog zahteva oštećenog.

⁴³ Lj. Jovanović, D. Jovašević, Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2003. godine, str.311-312

⁴⁴ N. Milošević, Nove odredbe o krivičnom postupku prema maloletnicima i dosadašnja iskustva u njihovoj primeni, Zbornik radova, Nova rešenja u krivičnom zakonodavstvu i dosadašnja iskustva u primeni, Zlatibor, 2006. godine, str. 445

6. UTICAJ MEĐUNARODNIH PRAVNIH AKATA NA DOMAĆE MALOLETNIČKO KRIVIČNO PRAVO

U osnovi novog sistema maloletničkog krivičnog prava u Republici Srbiji se nalaze određeni standardi predviđeni u više međunarodnih pravih akata koje je usvojila naša zemlja⁴⁵. To su između ostalog sledeći akti :

- 1) Konvencija UN o pravima deteta iz 1989. godine⁴⁶,
- 2) Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda⁴⁷,
- 3) Minimalna standardna pravila za maloletničko krivično pravosuđe (tzv. Pekinška pravila) usvojena od strane OUN 1985. godine⁴⁸,
- 4) Pravila UN o zaštiti maloletnika lišenih slobode (tzv. Havanska pravila) iz 1990. godine⁴⁹,
- 5) Smernice UN za prevenciju maloletničke delikvencije (tzv. Rijadske smernice) iz 1990. godine,
- 6) Standardna minimalna pravila UN za alternativne kaznene mere (tzv. Tokijska pravila) iz 1990. godine⁵⁰ i
- 7) Evropska pravila o društvenim sankcijama i merama za sprovođenje maloletničkog krivičnog pravosuđa (tzv. Bečka pravila) iz 1997. godine.

Standardi predviđeni u navedenim međunarodnopravnim aktima koje je potpisala i ratifikovala naša zemlja su inkorporisani i u odredbe novog Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.

Za dalji razvoj maloletničkog krivičnog prava od posebnog je značaja Rezolucija XVII Kongresa međunarodnog udruženja za krivično pravo koji je održan u Pekingu 2004. godine u kojoj su između ostalog usvojene sledeće Preporuke :

- 1) maloletna lica podležu zakonu sa svim njegovim specifičnim karakteristikama. Zbog ovih specifičnosti pravosudni sistem treba da razmatra krivičnu odgovornost maloletnika kao zasebno pitanje u okviru elemenata krivičnog dela,
- 2) godine starosti za krivičnu odgovornost treba da budu određene na 18 godina, a minimalna godina starosti ne bi trebalo da bude ispod 14 godina u vreme izvršenja krivičnog dela,
- 3) maloletni prekršioc zakona uglavnom bi trebalo da budu podvrgnuti

⁴⁵ D. Jovašević, Krivične sankcije za maloletnike u novom krivičnom pravu Republike Srbije, Bezbednost, Beograd, broj 5/2006. godine, str. 689-711

⁴⁶ Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj 15/1990

⁴⁷ Službeni list Srbije i Crne Gore – Međunarodni ugovori broj 9/2003

⁴⁸ Rezolucija UN broj 40/33 od 29. novembra 1985. godine

⁴⁹ Rezolucija UN broj 45/113 od 14. decembra 1990. godine

⁵⁰ O. Perić, Položaj maloletnika u jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu sa stanovišta zaštite ljudskih prava, Zbornik radova, Prava čoveka i savremena kretanja u kriminalnoj politici, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 1989. godine, str. 100

vaspitnim merama ili drugim alternativnim kaznenim merama koje su usredsređene na rehabilitaciju pojedinca ili ako situacija zahteva u izuzetnim slučajevima na kaznene mere u tradicionalnom smislu,

- 4) na malolotnike ispod 14 godina mogu se primenjivati samo vaspitne mere,
- 5) primena vaspitnih ili alternativnih kaznenih mera koje su usmerene na rehabilitaciju mogu biti proširene na zahtev zainteresovanog lica do 25 godine,
- 6) imajući u vidu krivična dela izvršena od strane lica koja su starija od 18 godina primenjivost posebnih odredbi koje se odnose na maloletnike može se proširiti do 25 godine starosti,
- 7) o krivičnoj odgovornosti maloletnih lica moraju odlučivati specijalni sudski organi koji imaju zasebnu nadležnost od onih koje se bave punoletnim licima,
- 8) odluke sudabi trebalo da budu zasnovane na preliminarnim multidsisciplinarnim sudskim istragama otvorenim za ispitivanje obeju strana i
- 9) potrebno je pokloniti posebnu pažnju interesu žrtava i humanom odnosu prema njima⁵¹.

7. POJAM I VRSTE MALOLETNIH UČINILACA KRIVIČNIH DELA

Osnovni predmet maloletničkog krivičnog prava jeste utvrđivanje krivičnopravnog položaja maloletnih lica⁵² kao učinilaca krivičnih dela. U tom smislu se kao maloletnik smatra lice koje je u vreme izvršenja krivičnog dela navršilo četrnaest, a nije navršilo osamnaest godina (član 3. ŽOMUKD). Lica u uzrastu do 14 godina se nazivaju deca i prema njima se ne mogu primeniti krivične sankcije niti druge krivičnoppravne mere. To znači da ona ne mogu da budu aktivni subjekt krivičnog dela⁵³.

U savremenom krivičnom pravu granice maloletstva su određene na različit način. Tako čl. 31-32. Krivičnog zakonika Bugarske smatraju decom - lica uzrasta do 14 godina, maloletnike - lica uzrasta od 14 do 18 godina i punoletna lica – uzrasta preko 18 godina⁵⁴. Slično rešenje predviđa i Krivični zakonik Makedonije prema kome su lica uzrasta do 14 godina deca (van krivičnog prava), lica uzrasta od 14 do 16 godina su mlađi maloletnici, a lica uzrasta od 16 do 18 godina su

⁵¹ Tekst Rezolucije je objavljen u celini u Reviji za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 1/2005. godine, str. 221-222

⁵² Prema članu 1. Konvencije o pravima deteta, dete je svako ljudsko biće koje nije navršilo 18 godina ukoliko se po zakonu koji se primenjuje na dete, punoletstvo ne stiče ranije (Više : M. Petrović, N. Vučković Šahović, I. Stevanović, Prava deteta u Srbiji, Beograd, 2006. godine

⁵³ D. Jovašević, Osnovne karakteristike novog maloletničkog krivičnog prava Republike Srbije, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, Rijeka, broj 27/2006. godine, str. 1055-1087

⁵⁴ I. Nenov, Nakazatelo pravo na Republika Bulgaria, Obša čast, Knjiga vtor, Sofija, 1992.

stariji maloletnici⁵⁵. I Krivični zakonik Ruske federacije⁵⁶ u čl. 14. određuje da se kao maloletnici smatraju lica koja su u vreme izvršenja krivičnog dela navršila 14 godina, ali nisu navršila 18 godina.

Član 17. Krivičnog zakonika NR Kine određuje da se krivična odgovornost stiče sa navršenih 18 godina. Lica uzrasta od 14 do 18 godina se blaže kažnjavaju, ali ako takva lica izvrše sledeća krivična dela : namerno ubistvo ili namerno nanese štetu drugome ili pak izvrše silovanje, razbojništvo, trgovinu opojnim drogama, paljevinu, eksploziju ili trovanje - tada podležu krivičnoj odgovornosti⁵⁷. Slično rešenje poznaje i Krivični zakonik Italije koji predviđa kao minimalnu starosnu granicu za krivičnu odgovornost maloletnika 14 godina. Lica uzrasta od 14 do 18 godina imaju smanjeni obim krivične odgovornosti (minors), a lica uzrasta od 18 uživaju punu krivičnu odgovornost (adults)⁵⁸.

Grčki krivični zakonik u članu 121. kao decu smatra lica uzrasta do 12 godina, a mlađi maloletnici su lica u uzrastu od 12-17 godina, dok su stariji maloletnici lica uzrasta od 17-21 godina⁵⁹. Član.11. Češkog krivičnog zakonika kao decu smatra lica u uzrastu do 15 godina, a maloletnici su lica uzrasta od 16-18 godina koji su delimično krivično odgovorni za izvršeno krivično delo⁶⁰. Takođe član 122-8. Francuskog krivičnog zakonika određuje da se krivičnopravna sposobnost stiče sa navršenih 13 godina, a lica uzrasta od 13 do 18 godina smatraju se maloletnicima⁶¹.

Švedski krivični zakonik u šestom odeljku, prvog poglavlja kao donju granice odgovornosti za krivična dela određuje 15 godina⁶². Specifično rešenje predviđa Krivični zakonik Ukrajine⁶³ u članu 10. Naime, ovaj zakonik propisuje da krivičnoj odgovornosti podležu lica starija od 16 godina. Lica koja su, pak, učinila krivično delo u uzrastu od 14 do 16 godina su krivično odgovorna samo pod uslovom da su učinila teška krivična dela za koja je propisana stroga vrsta i mera kazne (uslovna ograničena krivična odgovornost) kao što su : ubistvo; napad na sudiju, radnika pravosudnog organa ili vojno lice; telesnu povredu; silovanje; krađu; pljačku; razbojništvo; teško huliganstvo (siledžijsko ponašanje); oštećenje važnih privrednih objekata, magistralnih gasovoda i naftovoda, pri otežavajućim okolnostima; namerno uništenje ili oštećenje državne, kolektivne ili lične imovine građana s teškim posledicama i namerno izazivanje železničke nesreće.

⁵⁵ Služben vesnik na Republika Makedonija broj 37/1996; Više : G. Marjanovik, Makedonsko krivično pravo, Opšt del, op.cit. str. 365

⁵⁶ I. Fedosova, T. Skuratova, Ugolovnij kodeks Rossijskoj federaciji, Moskva, 2005. godine, str.24

⁵⁷ C. D. Paggel, Chinese Criminal Law, Peking, 1997. godine, str.37

⁵⁸ Compendio di diritto penale, Parte generale e speciale, Napoli, 2001. godine, str. 137

⁵⁹ N. Lolis, G. Mangakis, The Greek penal code, London, 1973. godine, str.48

⁶⁰ Trestny zakon s izmeneniami i dopolneniami, Prag, 1974. godine, str.16

⁶¹ P. Poncela, Droit de la peine, Themis, Paris, 2003. godine, str. 78

⁶² N. Bishop, Swedish Penal Code, Stockholm, 1999. godine, str. 4

⁶³ M. I. Koržanskij, Popularnij komentar Kriminolnogu kodeksu, Kiev, 1997. godine, str. 34

Maloletnici se kao učinioci krivičnih dela (što proizilazi iz navedenih zakonskih rešenja) u našoj zemlji dele prema uzrastu na dve kategorije: mlađi i stariji maloletnici. Mlađi maloletnici⁶⁴ su lica uzrasta od četrnaest do šesnaest godina, dok su stariji maloletnici⁶⁵ lica koja su navršila šesnaest, ali nisu navršila osamnaest godina⁶⁶. Pored njih u određenim slučajevima maloletničko krivično pravo se primenjuje i na mlađa punoletna lica – lica su koja su vreme izvršenja krivičnog dela navršila osamnaest godina, a u vreme suđenja nisu navršila dvadeset jednu godinu.

8. VASPITNI NALOZI

Najznačajnija novina novog maloletničkog krivičnog prava jeste uvođenje alternativnih mera⁶⁷ koje treba da vode skretanju krivičnog postupka na druge grane prava (porodično pravo, pravo socijalnog staranja). To su vaspitni nalozi (preporuke ili uputstva)⁶⁸. Osnov za primenu ovih mera proizilazi iz člana 40. stav 3. tačka b. Konvencije UN o pravima deteta koju je 1990. godine potpisala i ratifikovala i naša zemlja. Prema ovako preuzetim obavezama, u krivičnom pravu je potrebno i poželjno da se uvedu mere postupanja sa decom koja su prekršila zakon (i tako učinila u zakonu predviđeno krivično delo), ali bez pribegavanja sudskom postupku. Tako shvaćeno skretanje postupka označava različite načine, mere i postupke kako bi se mladi sačuvali od štetnog dejstva sudstva za maloletnike odnosno krivičnih sankcija⁶⁹.

⁶⁴ Mlađa maloletna lica se nalaze na granici između dece (prema kojima se ne primenjuju nikakve krivične sankcije) i starijih maloletnika. Stepenn njihove zrelosti, psihičke i socijalne je takav da zaista ne bi bilo opravdano prema njima primeniti neke teže mere osim vaspitnih mera (B. Čejović, Krivično pravo u sudskoj praksi, Knjiga prva, Opšti deo, op.cit. str. 497)

⁶⁵ Stepenn duševne razvijenosti ovih maloletnika je znatno viši i on se približava duševnoj razvijenosti punoletnih lica. Zbog toga se prema ovim licima može izreći i kazna maloletničkog zatvora (B. Čejović, Krivično pravo u sudskoj praksi, Knjiga prva, Opšti deo, op.cit. str. 496)

⁶⁶ M. Obretković, Pravni status maloletnih prestupnika : između pravde i socijalne zaštite, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, broj 1/1993. godine, str.77-92

⁶⁷ Prema raspoloživim statističkim podacima o izrečenim krivičnim sankcijama prema maloletnim učiniocima krivičnih dela može se izvući zaključak o neefikasnosti u postupanju sa ovom kategorijom učinilaca krivičnih dela, a da je s druge strane, visok procenat recidiva – povrata (do 85 %). Dalje, u proteklom periodu javna tužilaštva su primenom diskrecionih ovlašćenja 1/3 krivičnih prijava prema maloletnicima odbacivala po principu jednostavnog oportuniteta, 1/3 krivičnih prijava je završavana obustavom krivičnog postupka zbog neceleshodnosti daljeg vođenja krivičnog postupka, a prema samo 1/3 učinilaca krivičnih dela je izricana neka od maloletničkih krivičnih sankcija i to : 45-47 % ukor, 48 % mere pojačanog nadzora i 3-4 % zavodske mere, a kazna maloletničkog zatvora u 0,5-1 % (D. Obradović, Krivičnopravne odredbe o maloletnicima i dosadašnja iskustva u njihovoj primeni, Zbornik radova, Nova rešenja u krivičnom zakonodavstvu i dosadašnja iskustva u njihovoj primeni, Zlatibor, 2006. godine, str.256)

⁶⁸ D. Jovašević, Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica sa uvodnim komentarom, op.cit. str.12-13

⁶⁹ M. Ansel, Društvena odbrana, Beograd, 1991. godine, str. 63

Vaspitni nalozi su posebne mere sui generis koje nemaju karakter krivične sankcije⁷⁰. Naime, prema maloletnom učiniocu krivičnog dela za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina može se izreći jedan ili više vaspitnih naloga⁷¹. Svrha je ovih naloga da se ne pokreće krivični postupak prema maloletniku ili da se obustavi već pokrenuti postupak odnosno da se primenom ovakvog vaspitnog naloga utiče na pravilan razvoj maloletnika kao i na jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi nastavio sa vršenjem krivičnih dela, posebno kada se radi o bagatelnom ili srednjem kriminalitetu. Dakle ovde se radi o merama isključivo specijalno preventivnog karaktera⁷² koje vode izvansudskim oblicima intervencije.

Vaspitne naloge izriču javni tužilac za maloletnike ili sudija za maloletnike⁷³ ako su ispunjena dva kumulativna uslova : 1) objektivni uslov – da se radi o krivičnom delu za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina i 2) subjektivni uslov – koji se javlja u dva vida : a) da je maloletnik priznao izvršenje krivičnog dela i b) da postoji određeni odnos maloletnika prema krivičnom delu, ali i oštećenom licu. Vaspitni nalozi se mogu izreći samo maloletnim učiniocima krivičnih dela što znači da je njihova primena isključena prema mlađim punoletnim licima⁷⁴.

Pri izboru vaspitnog naloga nadležni organ naričito uzima u obzir u celini interes maloletnika i oštećenog lica vodeći računa da se primenom jednog ili više vaspitnih naloga ne omete proces redovnog školovanja ili zaposlenja maloletnika. Ovako određeni nalog može da traje najduže šest meseci pri čemu se izbor, zamena i primena odnosno nadzor u primeni vaspitnog naloga od strane nadležnog organa vrši u saradnji sa roditeljima, usvojiocima ili staraocem maloletnika i nadležnim

⁷⁰ I. Stevanović, Alternativne krivične sankcije prema maloletnicima, Zbornik radova, Aktuelna pitanja maloletničke delikvencije, Kopaonik, 1995. godine, str. 27; I. Stevanović, Nova zakonska rešenja o maloletnicima : značaj alternativa institucionalnom tretmanu (u svetlu reintegracije izvršilaca i osnaživanje žrtava), Temida, broj 1/2006. godine, str. 61-67

⁷¹ Značaj primene vaspitnih naloga je višestruko izražen u funkciji uslovljenog oportuniteta primenjivog od strane javnog tužioca odnosno u funkciji celishodnosti daljeg vođenja postupka o čemu odlučuje sud pri čemu posebno treba imati u vidu da je sudski postupak najčešće dug, skup, stigmatizujući i često neefikasan. Tim pre što se najčešće radi o bagatelnom kriminalitetu i to prema primarnim učiniocima krivičnih dela sa često pretpostavljenim ishodom – izricanjem sudskog ukora ili obustavljanjem postupka (D. Obradović, Krivičnopravne odredbe o maloletnicima i dosadašnja iskustva u njihovoj primeni, Zbornik radova, Nova rešenja u krivičnom zakonodavstvu i dosadašnja iskustva u njihovoj primeni, Zlatibor, 2006. godine, str.256)

⁷² V. Žunić Pavlović, B.Popović Čitić, Koncept vaninstitucionalnih sankcija prema maloletnicima u predlogu Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela, Zbornik radova, Kazneno zakonodavstvo : progresivna ili regresivna rešenja, Beograd, 2005. godine, str. 443-458

⁷³ Dosadašnja praksa u primeni Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica ukazuje na značajnu primenu vaspitnih naloga od strane sudija za maloletnike okružnih sudova u Valjevu, Novom Sadu, Subotici i Kragujevcu odnosno zamenika okružnog javnog tužioca za maloletnike u Sremskoj Mitrovici (I. Stevanović, N. Milošević, Neophodne pretpostavke za primenu Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Zbornik radova, Novo krivično zakonodavstvo : dileme i problemi u teoriji i praksi, Beograd, 2006. godine, str. 492)

⁷⁴ D. Jovašević, Položaj maloletnika u krivičnom pravu prema novim zakonskim rešenjima, Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, broj 46/2005. godine, str. 159-176

organom starateljstva. Naše maloletničko krivično pravo poznaje više vrsta vaspitnih naloga u smislu osnovnih postavki restorativne pravde koje omogućuju skretanje sa klasične sudske procedure (član 7. ZOMUKD)⁷⁵. To su :

1) poravnanje⁷⁶ sa oštećenim⁷⁷ kako bi se naknadom štete, izvinjenjem⁷⁸, radom ili na neki drugi način otklonile u celini ili delimično štetne posledice izvršenog krivičnog dela,

2) redovno pohađanje škole ili redovni odlazak na posao,

3) uključivanje bez naknade u rad humanitarnih organizacija ili poslova socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja⁷⁹,

4) podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga i

5) uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu.

Javni tužilac za maloletnike takođe ima mogućnost da svoju odluku o nepokretanju krivičnog postupka shodno načelu oportuniteta gonjenja (čl. 58. ZOMUKD) uslovi pristankom maloletnika i njegovih roditelja, usvojioca ili

⁷⁵ Ministar pravde u saradnji sa Ministrom za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku i Republičkim javnim tužiocem donosi poseban podzakonski akt o izvršenju vaspitnih naloga

⁷⁶ Kod primene ovog vaspitnog naloga u praksi se javljaju sledeći problemi : 1) ko sprovodi postupak poravnjanja (to bi mogao da bude javni tužilac za maloletnike ili sudija za maloletnike ili ovlašćeni medijator koji poziva maloletnog učinioca krivičnog dela i njegove roditelje, usvojioca, staraoce ili drugog zakonog zastupnika da sami ili sa braniocem dođu na sastanak sa oštećenim (i njegovim punomoćnikom ili zakonskim zastupnikom), 2) gde se sprovodi postupak poravnjanja (u prostorijama javnog tužioca, u sudu ili u prostorijama ovlašćenog medijatora), 3) koliko dugo postupak može da traje (u praksi se zastupa mišljenje da postupak posredovanja treba da bude brz i efikasan, tako da ne traje duže od mesec dana) i 4) kako se postupak završava (zaključenjem pismenog poravnjanja kao rezultat medijacije – posredovanja u kome se određuju obaveze, rokovi njihovog ispunjenja i način praćenja sporazuma)

⁷⁷ U sudskoj praksi se može pojaviti problem kod primene ovog vaspitnog naloga ko se sve može smatati oštećenim licem – da li samo fizičko (punoletno – da li i lice koje je lišeno poslovne sposobnosti ili maloletno lice u kom slučaju se postavlja pitanje da li ova lica ili njihovi zakonski zastupnici ili punomoćnici učestvuju u primeni ovog vaspitnog naloga) ili pravno lice (i ko u pravnom licu – zakonski ili statutarni punomoćnik)

⁷⁸ U slučaju primene ovog vaspitnog naloga, maloletnik koji je u pripremnom postupku priznao izvršenje krivičnog dela i izrazio spremnost da se izvini predstavniku oštećenog pravnog lica to može da učini u sudu ili da zajedno sa svojim zakonskim zastupnikom ode u oštećeno pravno lice i da se javno izvini u prisustvu ovlašćenog predstavnika pravnog lica

⁷⁹ U primeni ovog vaspitnog naloga u praksi su se javljali problemi kako odrediti izbor ovih organizacija na lokalnom nivou i kako ih animirati da pristanu na primenu vaspitnih naloga. Stoga se kao jedno od rešenja u praksi iskristalisalo mišljenje prema kome na zahtev javnog tužioca ili suda za maloletnike organ starateljstva treba da sprovede anketu na lokalnom nivou te da napravi izbor od zainteresovanih ustanova i organizacija državnog (javnog) i civilnog sektora koje bi se uključile u društveno koristan projekat prevencije maloletničke delikvencije, da sa njima sačini pismene sporazume sa vrstom i sadržinom određenih poslova i aktivnosti te da ovaj spisak ustanova i organizacija kao i zaključene sporazume dostave organima maloletničkog krivičnog pravosuđa koje bi u svakom konkretnom slučaju birali onu ustanovu i vrstu i prirodu poslova i aktivnosti maloletnika za koje se smatra da bi se najpovoljnije ostvarila svrha konkretnog vapsitnog naloga (D. Obradović, Krivičnopravne odredbe o maloletnicima i dosadašnja iskustva u njihovoj primeni, Zbornik radova, Nova rešenja u krivičnom zakonodavstvu i dosadašnja iskustva u njihovoj primeni, Zlatibor, 2006. godine, str.256)

staraoca kao i samom spremnošću maloletnika da u ostavljenom roku ispuni jedan ili više postavljenih naloga. Zapravo sve dok ne podnese zahtev za pokretanje pripremnog postupka, javni tužilac za maloletnike ima široke diskrecione mogućnosti u pogledu odlučivanja da li će pokrenuti krivični postupak prema maloletniku zbog učinjenog krivičnog dela⁸⁰.

Uvođenje vaspitnih naloga u sistem maloletničkog krivičnog pravosuđa u velikoj meri je promenilo i ulogu oštećenog lica⁸¹ : a) u smislu njegovog aktivnog uključivanja u realizaciju pojedinih vaspitnih naloga, b) oštećeni od pasivne žrtve krivičnog dela i "nemog posmatrača" krivičnog postupka preuzme aktivniju ulogu u smislu davanja svoga pristanka za izricanje odnosno praćenja toka izvršenja pojedinih vaspitnih naloga i v) primarni cilj postupanja prema maloletniku predstavlja popravlanje štete nanete žrtvi i reintegracija učinioca krivičnog dela umesto njegovog otuđenja i izolacije iz društva⁸².

Savremeno krivično pravo takođe poznaje različite alternativne mere i postupke skretanja prema maloletnicima.

1. Bosna i Hercegovina

Tako krivično pravo Bosne i Hercegovine (čl.76-78. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, čl. 80-82. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, čl.80-82. Krivičnog zakona Brčko Distrikta BIH i čl. 65-67. Krivičnog zakona Republike Srpske)⁸³ predviđa vaspitne preporuke koje se mogu izreći maloletnim učiniocima krivičnih dela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine ako je maloletnik priznao izvršenje krivičnog dela i ako je izrazio spremnost da se pomiri sa oštećenim.

Vaspitne preporuke izriče nadležni tužilac ili sudija za maloletnike sa rokom trajanja do jedne godine. Svrha je ovih preporuka : 1) da se ne pokreće krivični postupak prema maloletnom učiniocu lakšeg krivičnog dela i 2) da se utiče na maloletnika da ubuduće ne vrši krivična dela.

Predviđeno je više vrsta vaspitnih preporuka :

- 1) lično izvinjenje oštećenom,
- 2) naknada štete oštećenom,
- 3) redovno pohađanje škole,

⁸⁰ Z. Ilić, G. Jovanić, Rekonceptualizacija maloletičkog pravosuđa i transformacija institucija za tretman mladih u Srbiji – dostignuća i zablude, Zbornik radova, Novo krivično zakonodavstvo : dileme i problemi u teoriji i praksi, Beograd, 2006. godine, str. 497-505

⁸¹ J. Hrnčić, D. Vujačić, T. Džamonja Ignjatović, V. Despotović Stanarević, Primena medijacije između žrtve i maloletnog prestupnika u Srbiji, Zbornik radova, Novo krivično zakonodavstvo : dileme i problemi u teoriji i praksi, Beograd, 2006. godine, str. 535-543

⁸² V. Nikolić Ristanović, Restorativna pravda, kažnjavanje i žrtva, Alternative zatvorskim kaznama, Beograd, 2005. godine, str. 13-14

⁸³ B. Petrović, D. Jovašević, Krivično (kazneno) pravo Bosne i Hercegovine, Opći dio, Sarajevo, 2005. godine, str. 358-359

- 4) rad u korist humanitarne organizacije ili lokalne zajednice,
- 5) prihvatanje odgovarajućeg zaposlenja,
- 6) smeštaj u drugu porodicu, dom ili ustanovu,
- 7) lečenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi i
- 8) posećivanje određenih vaspitnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savetovališta.

2. Crna Gora

Novo krivično pravo Republike Crne Gore posle novele⁸⁴ iz jula 2006. godine u čl. 80a-80e. Krivičnog zakonika uvodi sistem vaspitnih naloga kao alternativne mere restorativne pravde. Jedan ili više vaspitnih naloga se mogu izreći maloletnom učiniocu krivičnog dela za koje je propisana kazna zatvora do pet godina ili novčana kazna. Dve su pretpostavke za primenu vaspitnih naloga : 1) priznanje maloletnika da je izvršio krivično delo i 2) odnos maloletnika prema izvršenom krivičnom delu i oštećenom.

Do primene vaspitnih naloga dolazi po slobodnoj oceni suda ili na predlog nadležnog državnog tužioca. Svrha je ovako izrečenog vaspitnog naloga da se ne pokreće krivični postupak prema maloletniku ili da se obustavi već pokrenuti krivični postupak pri čemu je potrebno da se primenom određenog naloga u dovoljnoj meri utiče na pravilan razvoj maloletnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična dela. Pri izboru vaspitnog naloga, državni tužilac ili sud uzimaju u obzir u celini interes maloletnika i oštećenog vodeći računa da se njegovom primenom ne ometa redovno školovanje ili zaposlenje maloletnika. Ovako određeni vaspitni nalog može da traje najduže šest meseci u kom roku se izrečen nalog može zameniti drugim nalogom ili pak ukinuti.

U članu 80c. KZ RCG predviđeni su sledeći vaspitni nalozi :

- 1) poravnanje sa oštećenim kako bi se naknadom štete, izvinjenjem, radom ili na neki drugi način otklonile u celini ili delimično štetne posledice krivičnog dela,
- 2) redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao,
- 3) uključivanje bez naknade u rad humanitarnih organizacija ili poslova socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja,
- 4) podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju ili odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga i
- 5) uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu.

⁸⁴ Službeni list Republike Crne Gore broj 47/2006 od 25. jula 2006. godine

3. Francuska

U Francuskoj je krivičnopravni položaj maloletnika uređen Uredbom o deci delikventima (iz 1945. godine koja je više puta menjana). Prema članu 15-1 Uredbe⁸⁵ sud za maloletnike (tribunal pour enfants) može učiniocu krivičnog dela koje je navršilo deset godina da izrekne jednu ili više alternativnih vaspitnih sankcija :

- 1) oduzimanje predmeta,
- 2) razne vrste zabrana (zabrana pojavljivanja na mestu izvršenja krivičnog dela, zabrana približavanja oštećenom, zabrana druženja i kontaktiranja sa saučesnikom u krivičnom delu) s tim da ne mogu da traju duže od jedne godine i
- 3) pogahađanje kurseva građanskog vaspitanja kojima je cilj da maloletnika obuče ili podsete na obaveze iz čl. 15-1, st. 1. tač. 1-6. Uredbe).

Kršenjem ovako postavljenih obaveza ili uputstava sud maloletniku može da izrekne sankciju institucionalnog karaktera (predviđenu u čl. 15. Uredbe) : 1) upućivanje u ovlašćenu javnu ili privatnu ustanovu za vaspitanje ili profesionalno obrazovanje, 2) upućivanje u medicinsku ili medicinsko psihološku ustanovu, 3) predaja službi za pomoć deci i 4) upućivanje u internat prilagođen maloletnicima školskog uzrasta.

4. Nemačka

U Nemačkoj, Zakon o maloletničkom pravosuđu (iz 1974. godine sa izmenama iz 1990. godine)⁸⁶ koji se primenjuje na lica izrasta od 14 do 21 godine predviđa tri vrste maloletničkih krivičnih sankcija. To su : 1) vaspitne mere, 2) disciplinske mere i 3) kazna za maloletnike.

Dve su vaspitne mere. To su : a) davanje uputstava – zapovesti ili zabrana kojima se reguliše način života maloletnika. To su : 1) postupanje po uputstvima u odnosu na prebivalište, stanovanje kod određene porodice ili u domu, školovanje ili obavljanje određenog posla, 2) izvršavanje radne obaveze, 3) podvrgavanje nadzoru određenog lica, 4) pohađanje određenih kurseva, 5) nagodba sa oštećenim, 6) zabrana kontakta sa određenim licima, 7) zabrana posećivanja određenih mesta i 8) učestvovanje na predavanju o saobraćaju (čl. 9-10.) i b) obaveza prihvatanja pomoći u smislu Socijanog zakonika.

Nemačko krivično pravo predviđa tri disciplinske mere. To su : a) opomena, b) davanje naloga maloletniku – da nadoknadi štetu prouzrokovanu krivičnim delom, da se izvini oštećenom, da izvrši određene radne obaveze, da plati određeni iznos novca u korist opštekorisne ustanove (čl. 15.) i v) maloletnički zatvor – zatvor u slobodne dane ili vikedom, zatvor u kratkom trajanju i zatvor u dugom trajanju

⁸⁵ O. Perić, Alternativne mere i sankcije u novom krivičnom zakonodavstvu o maloletnicima, Bilten Okružnog suda u Bogradu, Beograd, broj 69/2005. godine, str.14-15

⁸⁶ Više: D. Pavlović, Zakon o maloletničkom pravosuđu, Beograd, 1997. godine

od jedne do četiri nedelje (čl.16). Najteža vrsta maloletničkih krivičnih sankcija je kazna za maloletnike koja se izriče u trajanju od šest meseci od pet godina, a samo izuzetno do deset godina.

No, i ovde postoji više mogućnosti za skretanje krivičnog postupka. Tako državni tužilac u prethodnom krivičnom postupku može da odustane od gonjenja u tri slučaja :

1) bez saglasnosti sudije za maloletnike ako se radi o bagatelnom krivičnom delu pri čemu je krivica učinioca ocenjena kao neznatna, a ne postoji javni interes za gonjenje takvog lica,

2) ako je u toku izvršenje izrečene vaspitne mere za neko ranije izvršeno krivično delo i

3) ako državni tužilac predloži sudiji za maloletnike da maloletnika samo opomene ili mu izda određeni nalog (kao vrste disciplinskih mera) pod uslovom da je maloletnik priznao izvršenje krivičnog dela i ako državni tužilac smatra da je primena neke od alternativnih mera neohodna, a podizanje optužbe nije preporučljivo (čl. 43-46.).

Ako je pak krivični postupak prema maloletniku već pokrenut, sudija za maloletnike u saglasnosti sa državnim tužiocem može privremeno da ga obustavi te da maloletniku odredi rok do najviše šest meseci u kome mora da postupi po određenim uputstvima i nalogima odnosno obavezama u skladu sa vaspitnim merama. Ukoliko maloletnik ispuni sve postavljene obaveze u postavljenom roku, krivični postupak se obustavlja.

5. Slovenija

U Sloveniji, Krivični zakonik iz 1995. godine⁸⁷ u čl. 77. kao posebnu vrstu vaspitnih mera predviđa uputstva i zabrane za maloletnika :

- 1) da se izvini oštećenom,
- 2) da se izmiri sa oštećenim,
- 3) da redovno pohađa školu,
- 4) da se osposobljava za određeni poziv,
- 5) da prihati određeno zaposlenje,
- 6) da se smesti u određenu porodicu, dom ili drugo mesto,
- 7) da obavi posao u korist humanitarnih organizacija,
- 8) da se leči,
- 9) da posećuje određena savetovaništa,
- 10) da učestvuje u programima socijalnog treninga,
- 11) da završi kurs poznavanja saobraćajnih propisa.

⁸⁷ B. Penko, K. Strolig, Kazenski zakonik z uvodnim pojasnili, Ljubljana, 1999. godine, str. 108-109

Jednu ili više ovih mera sud može izreći maloletniku ako je to dovoljno da se utiče na njega i njegovo ponašanje pri čemu se posebno ceni njegova spremnost na saradnju. Ovako izrečena uputstva i zabrane mogu da traju najduže jednu godinu.

9. ZAKLJUČAK

Zaokružujući reformu kaznenog prava krajem 2005. godine, Republika Srbija je sledila tendencije savremene kriminalne politike drugih razvijenih evropskih zemalja (Francuska, Nemačka, Hrvatska), pa je na poseban, specifičan način odredila krivičnopravni status maloletnika⁸⁸. Ta specifičnost se ogleda u više pravaca : 1) donet je *Lex specialis* - poseban Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica čime su maloletnici u svom krivičnopravnom položaju u potpunosti odvojeni od statusa punoletnih lica kao učinilaca krivičnih dela, 2) određena je posebna nadležnost okružnih sudova za postupanje u krivičnim predmetima maloletnih učinilaca krivičnih dela, 3) predviđena je obavezna specijalizacija lica koja u organima krivičnog pravosuđa učestvuju u krivičnom postupku prema malololetnim učinocima krivičnih dela (uz prethodnu obuku i izdavanje licenci - "sertifikata") i 4) pored krivičnih sankcija zakon je prema maloletnim učinocima krivičnih dela predvideo mogućnost izricanja posebnih mera *sui generis* - vaspitnih naloga (uputstava ili preporuka) – kao sredstava restorativne pravde kojima se izbegava pokretanje ili vođenje krivičnog postupka.

Na taj način su sve odredbe materijalnog, procesnog i izvršnog karaktera u odnosu na maloletnike kao učinioce krivičnih dela izdvojene u posebnu celinu koja se uslovno može nazvati "maloletničko krivično pravo". Ovakvo rešenje svakako predstavlja kvalitetni pomak u zakonskoj regulativi prema maloletnim učinocima krivičnih dela odnosno maloletnim licima kao oštećenima (žrtvama krivičnih dela). Ono što predstavlja posebnu novinu u inaugurisanom krivičnopravnom položaju maloletnika u Republici Srbiji svakako je uvođenje niza posebnih mera – vaspitnih naloga (koje poznaje niz uporednih krivičnopravnih sistema) koje treba da pojačaju diverzioni karakter novog sistema maloletničkog krivičnog prava koji utemeljuje sistem "restorativne pravde" u kome se ističe preventivni, vaspitno-pedagoški karakter ove grane prava.

Kratko vreme primene novog sistema maloletničkih krivičnih sankcija ne daje dovoljno osnova za procenu efikasnosti propisanih rešenja, ali je za očekivati da će zakonita, efikasna, kvalitetna primena ovih rešenja doprineti smanjenju učešća maloletnika u strukturi i dinamici kriminaliteta. Uostalom stručna javnost to i očekuje.

⁸⁸ D. Jovašević, *New juvenile criminal law in Republic of Serbia*, Free Law Journal, Budapest, No. 3/2006. pp. 181-198

THE POSITION OF JUVENILES IN THE NEW CRIMINAL LAW OF THE REPUBLIC OF SERBIA

The new juvenile (substantive, procedural and executive) criminal law came into force at the beginning of 2006 in the Republic of Serbia.. In this way, by concluding its reform of criminal law, the Republic of Serbia followed the trends of modern criminal policies of other developed European countries (France, Germany, and Croatia). Therefore, in that special, specific way, it determined the criminal legal status of juveniles. That specificity is reflected in various directions : 1) *Lex specialis* was brought in – a special Act on juvenile perpetrators of criminal acts and the criminal legal protection of juveniles when juveniles in their criminal legal position are completely separate from the status of adults as perpetrators of criminal acts, 2) the special authority of district courts is determined for taking action in criminal cases of juvenile perpetrators of criminal acts, 3) compulsory specialisation is provided for persons in the criminal judiciary taking part in criminal proceedings for juvenile perpetrators of criminal acts (with previous training and issuing of licences ‘certificates’ and 4) besides criminal sanctions, the law has provided for juvenile perpetrators of criminal acts the possibility of sentencing specific measures *sui generis* – educational orders (directions or recommendations) – as means of restorative justice by which the commencement or carrying out of legal action is avoided. This paper precisely deals with this new criminal legal position of juvenile perpetrators of criminal acts and with the new institutions of restorative justice from theoretical, practical and comparative legal aspects.

Key words: *law, criminal acts, education, educational orders, court*